

УДК 94(477.83):329.73“1964/1967”

DOI 10.69550/3041-1467.7.333210

Микола КОСТИРКО

аспірант кафедри історії України та правознавства, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (kostimikola@dspu.edu.ua)

ORCID: 0009-0006-5617-9283

Mykola KOSTYRKO

Postgraduate Student, Department of Ukrainian History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 24 Ivan Franko Street, Drohobych, Ukraine, postal code 82100 (kostimikola@dspu.edu.ua)

Бібліографічний опис статті: Костирко, М. (2025). До історії діяльності Українського національного фронту на Дрогобищині (1964 – 1967 роки). *Axis Europae*, 7, 58–70. doi: 10.69550/3041-1467.7.333210

Bibliographic Description of the Article: Kostyrko, M. (2025). On the History of the Ukrainian National Front in Drohobych Region (1964 – 1967) [Do istorii diialnosti Ukrainskoho Natsionalnoho Frontu na Drohobychchyni (1964 – 1967 roky)]. *Axis Europae*, 7, 58–70. doi: 10.69550/3041-1467.7.333210 [in Ukraine].

ДО ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ФРОНТУ НА ДРОГОБИЧЧИНІ (1964 – 1967 РОКИ)

Анотація. У статті вивчається питання діяльності підпільної національно-визвольної організації Український Національний Фронт (УНФ) у 1960-і роки на регіональному рівні. Ця організація відіграла важливу роль в консолідації дисидентського руху, в розвитку націоналістичної свідомості та ідеології, що надало українському нелегальному рухові більшої наступальності та масовості. У статті використовуються спогади двох чільних діячів УНФ, Дмитра Квецька та Мирослава Меленя, які проливають світло на загалом багато маловідомих фактів і подій. Зокрема розглядається діяльність членів УНФ на Дрогобищині, як одному із стратегічно важливих районів Західної України, участь в УНФ Зенона Гузара та Ореста Нижника. **Мета.** Висвітлити діяльність Українського Національного Фронту та його провідних учасників – Д. Квецька, Михайла Дяка, Зеновія Красівського – на Дрогобищині й окреслити роль місцевих прихильників УНФ – З. Гузара й О. Нижника. **Методологічною основою** є застосування комплексного підходу, що поєднує якісні та кількісні методи аналізу (джерелознавчий аналіз, контент-аналіз, порівняльно-історичний метод, метод реконструкції). **Наукова новизна** статті полягає у тому, що на основі вивчення невідомих і маловідомих архівних джерел було виявлено та введено їх до наукового обігу, оприлюднено унікальні архівні світлинки. **Висновки.** Наведені факти й свідчення доводять, що Український Національний Фронт у середині 1960-х років зумів поширити свій вплив на Дрогобичину і знайти тут людей, споріднених собі

духом та переконаннями. Це були люди із середовища національно свідомої інтелігенції З. Гузар і О. Нижник, які відгукнулися на ідейні спонуки. Очевидно, вони регулярно отримували від членів УНФ підпільну літературу і поширювали її серед своїх знайомих, надійних людей. Є опосередковані свідчення, що О. Нижник самостійно передруковував отримані ідеологічні матеріали. На жаль, коло людей, яким передавали ці учасники УНФ літературу, нам не вдалося визначити й персоніфікувати. Водночас загальні свідчення та спогади різних людей, переважно колишніх студентів та викладачів Дрогобицького педінституту ім. І. Франка, дають підстави стверджувати, що така агітаційна література циркулювала містом Дрогобичем та в середовищі студентства. Отже, як показують нами підібрані фактичні й документальні свідчення, діяльність Українського Національного Фронту охоплювала Дрогобиччину та місто Дрогобич. Члени УНФ провели на Дрогобиччині різноманітні акції, переважно з поширення підпільної агітаційної літератури. Докладно нам наразі не відомо, скільки людей всього було задіяно в цих акціях. Факти про З. Гузара та О. Нижника підтверджують, що Фронт намагався вийти на коло інтелігенції, щоб зробити свою діяльність впливовішою та ширшою, оскільки саме педагогічна інтелігенція могла активніше впливати на молодь.

Ключові слова: Український Національний Фронт, Дрогобиччина, рух опору в Україні, дисиденти, Зенон Гузар, Михайло Дяк, Дмитро Квецько, Мирослав Мелень, Орест Нижник.

ON THE HISTORY OF THE UKRAINIAN NATIONAL FRONT IN DROHOBYCH REGION (1964 – 1967)

Abstract. The purpose of the research is to analyze the activities of the underground national liberation organization the Ukrainian National Front (UNF) in the 1960s at the regional level. The above-mentioned organization played an important role in the consolidation of the dissident movement, in the development of the nationalist consciousness and ideology, which gave the Ukrainian illegal movement greater offensiveness and mass appeal. There have been used the memoirs of two leading figures of the UNF, Dmytro Kvetsko and Myroslav Melen in the article, who shed light on many generally little-known facts and events. In particular, there have been covered the activities of the UNF members in Drohobych region, as one of the strategically important regions of Western Ukraine, and the participation of Zenon Husar and Orest Nyzhnyk in the UNF. **The methodology** of the research is based on the application of a comprehensive approach that combines qualitative and quantitative methods of analysis (source analysis, content analysis, comparative historical method, reconstruction method). The scientific novelty of the article lies in the discovery and introduction into academic circulation of previously unknown and little-known archival sources, as well as the publication of unique archival photographs. **Conclusions.** The presented facts and testimonies demonstrate that, in the mid-1960s, the Ukrainian National Front (UNF) succeeded in extending its influence to the Drohobych region and in finding individuals there who were kindred in spirit and convictions. These were members of the nationally conscious intelligentsia – Z. Husar and O. Nyzhnyk – who responded to the ideological appeals. Evidently, they regularly received underground literature from UNF members and distributed it among their trusted acquaintances. There is indirect evidence that O. Nyzhnyk personally reproduced the ideological materials he received. Unfortunately, we have been unable to identify or specify the circle of individuals to whom these UNF participants passed

on the literature. At the same time, general testimonies and recollections—mainly from former students and lecturers of the Ivan Franko Drohobych Pedagogical Institute – suggest that such agitational literature circulated within the city of Drohobych and among the student community. Thus, as evidenced by the factual and documentary materials we have gathered, the activities of the Ukrainian National Front extended to the Drohobych region and the city of Drohobych. UNF members carried out various actions in the region, primarily related to the distribution of underground agitational literature. At this time, we do not have precise information on the total number of people involved in these actions. The facts regarding Z. Huzar and O. Nyzhnyk confirm that the Front sought to reach the intelligentsia in order to broaden and strengthen its impact, since the pedagogical intelligentsia was particularly capable of influencing the youth.

Keywords: Ukrainian National Front, Drohobych region, resistance movement in Ukraine, dissidents, Zenon Husar, Mykhailo Dyak, Dmytro Kvetsko, Myroslav Melen, Orest Nyzhnyk.

Постанова проблеми. Український Національний Фронт (УНФ) одна з найрозгалуженіших, найчисельніших підпільних організацій 1960-х років. Її учасники пройшли теоретичну та практичну підготовку, сформували чітку структуру організації, розробили систему конспірації, що дало змогу їм упродовж майже трьох років вести підпільну боротьбу проти радянської адміністрації. Основна діяльність УНФ охоплювала територію Західної України, хоч окремі осередки формувалися на території Східної України. Виділявся УНФ і серед інших підпільних організацій ще й тим, що вони першими виробили програму, яка базувалась на демократичних принципах свободи та рівності. УНФ – перша організація, яка змогла заснувати та на постійній основі видавати періодичний журнал «Воля і Батьківщина». Діяльність УНФ мала характер мережевого поширення, тому важливо простежити, яким чином і через яких людей йому вдавалося постійно збільшувати свою мережу впливів. Одним із значущих районів поширення впливів була Дрогобищина, що обумовлювалося і географічно (наближеність до головних міст, де проживали лідери УНФ), і соціально – Дрогобицький район мав культурну і промислову вагу, оскільки тут функціонували великий Дрогобицький педагогічний інститут та кілька великих, як на периферію заводів, довкола яких зосереджувалася суспільна група.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти діяльності УНФ знайшли своє відображення у працях Олега Бажана та Юрія Данилюка, Анатолія Русначенка, Юрія Зайцева. Зокрема А. Русначенко в одному із розділів своєї праці коротко описав історію створення УНФ, ключових діячів, їх основну діяльність, мету та програму (Русначенко, 1998, с. 720). Натомість Ю. Зайцев досліджував діяльність УНФ значно глибше і в опубліковану книгу окрім дослідницьких текстів увійшли витяги з кримінальних справ, історичні відомості, а також, записані інтерв'ю з учасниками УНФ (Зайцев, 2000). О. Бажан та Ю. Данилюк у своїй книзі проаналізували політичну ситуацію, яка склалася в другій половині 1950-х – початку 1960-х років, що призвело до зародження українського національного руху, зокрема і УНФ (Бажан, Данилюк, 2000, с. 232). Наголосимо, що окремі учасники УНФ були діячами українського визвольного руху 1940-х – 50-х рр., в основному молодіжних організацій. Саме тому важливою є й праця Василя Ільницького та Миколи Галіва, присвячена діяльності молодіжних націоналістичних організацій на Дрогобищині (Ільницький, Галів, 2015, с. 475-485).

Однак у жодному з досліджень автори не ставили предметом вивчення функціонування осередків УНФ, які діяли в окремих населених пунктах Західної України.

Мета. Висвітлити діяльність Українського Національного Фронту та його провідних учасників – Д. Квецка, М. Дяка, З. Красівського – на Дрогобиччині й окреслити роль місцевих прихильників УНФ – З. Гузара й О. Нижника.

Виклад основного матеріалу. УНФ був започаткований Д. Квецком – уродженцем с. Слобода-Болехівська, Калуського району Івано-Франківської області. Від шкільних літ він мав особливу зацікавленість до історії та політики: вже тоді почав читати заборонену літературу та слухати закордонні радіо-передачі. Родичі Д. Квецка брали безпосередню участь в УПА. Сам він у 1954 році потрапив у лави радянської армії, військову службу проходив у м. Перм (тоді м. Молотов). Саме там вперше побачив факти приниження й ворожості до українців. У своїх спогадах Д. Квецко згадує про перебування в армії: *«Коли я прибув до війська – а я прибув до Пермі, тоді це Молотов, – то там картина була зовсім інша. Я там відразу побачив, що нас принижують національно, принижують на кожному кроці. Там були переважно росіяни, а нас, українців, було відносно мало. Росіяни всім верховодили, вони почували себе в своєму середовищі, а ми були в чужому середовищі. Ми збиралися окремо, але так, аби не кидалися в вічі, бо кожен боявся. Я там побачив, що між нами і ними є ціла прірва, нас принижують як людей, нас тримають за останній татунок, за якихось не то слуг, не то невільників. Нахабно, грубо»* (Овсієнко, 2000).

У 1957 році, після служби в армії, Д. Квецко вступає на навчання до Львівського університету (історичний факультет, заочна форма). Тут він спілкується з багатьма студентами-заочниками, які приїжджають з різних кутків Західної України. Д. Квецко розпитує як вони живуть, про історію їхніх країв, цікавиться їхньою оцінкою політичних змін, які сталися за період керування СРСР Микити Хрущова. І з усіх цих розмов робить для себе потужний висновок: *національні інтереси та традиції українського народу не тільки не поважаються, але грубо і безцеремонно затискуються, ігноруються. Насаджується російська культура, російськомовні твори, не враховуються економічні інтереси України. Єдиний шлях до покращення становища України є боротьба за її самостійність* (Управління Служби безпеки України у Івано-Франківській області. Спр. 7536. Т. 1. Арк. 145). Так молодий патріот приймає для себе рішення: взятися за організацію боротьби проти національного поневолення українського народу.

Упродовж 1961 – 1962 років Дмитро Квецко готує програму майбутньої організації та дає їй назву «Український Національний Фронт (УНФ)». Водночас він розуміє, що ефективно боротися проти радянської влади зможе тільки правильно організована група, тому за взірць він бере організаційні структури ОУН. Навесні 1963 року починає будувати бункер біля с. Слобода-Болехівська. Завершує спорудження через рік – у 1964 році. Саме під час будівництва бункеру Д. Квецко знаходить криївки ОУН, в яких зберігалась велика кількість антирадянської та агітаційної літератури. Ці матеріали УНФ пізніше буде поширювати як ідейний заповіт.

Влітку цього ж 1963 року Д. Квецко через свого колегу, учителя з с. Витвиця (Калуський р-н., Івано-Франківська обл.) Богдана Равліва знайомиться з Зеновієм Красівським, мешканцем с. Моршин (Стрийський р-н., Львівська обл.). З. Красівський був у кінці 1940-х років членом молодіжної структури ОУН. Потрапив у полон після поранення, зазнав катувань, отримав 5 років ув'язнення та довічне заслання. Звільнився у 1957 році через отриману інвалідність. Пізніше представляв Провід ОУН на українських землях, мав сталі зв'язки із закордонним представництвом ОУН

С. Бандери. Саме йому він передає свої напрацювання щодо програми УНФ. Той вносить свої корегування. Також З. Красівський пише ще один важливий документ для організації – «Тактика УНФ».

Рис. 1. Зеновій Красівський. Член УНФ. 1967 рік (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 3. Арк. 22).

випуск власного журналу від імені УНФ. Назва часопису: «Воля і Батьківщина» (рис. 2). Всього було випущено 16 номерів (96 примірників).

Відтак Д. Квецко та З. Красівський стають лідерами УНФ. Д. Квецко відповідає за написання статей та залучення нових людей, а З. Красівський – за технічне забезпечення групи.

Через З. Красівського Д. Квецко знайомиться з Мирославом Меленем – наступним учасником УНФ. М. Мелень був учасником Норильського повстання 1953 року, член юнацтва ОУН. Також Д. Квецко залучає до УНФ Михайла Дяка – дільничного уповноваженого Долинського райвідділу поліції (рис. 3).

М. Дяк був одним з найактивніших учасників УНФ. Людина, яка свою свідому громадську позицію проявляла ще до членства в УНФ. Так, у 1961 році разом з Миколою Федівим вони підняли синьо-жовтий стяг над сільською радою у с. Витвиця. Для цього Дяк самостійно зшив і синьо-жовтий стяг в с. Гошеві (Калуський р-н., Івано-Франківська обл.) наприкінці жовтня 1966 року. Напередодні він придбав два метри білої матерії, дві упаковки жовтої фарби, а також сині чорнила до авторучки. Після чого М. Дяк розфарбував частини тканини в потрібні кольори.

М. Дяк постійно намагався розширити коло своїх ідейних впливів, тому регулярно

Навесні 1964 року Д. Квецко пропонує З. Красівському надрукувати низку антирадянських текстів, які він сам написав, але той відмовляється, оскільки їх могли легко знайти через визначення типографського шрифту, як це часто робилося з боку силових структур. Все ж З. Красівський знаходить вихід з ситуації: він купує у м. Москві друкарську машинку бренду «Optima» й вони разом з Д. Квецком восени 1964 року привозять її у криївку, де починають

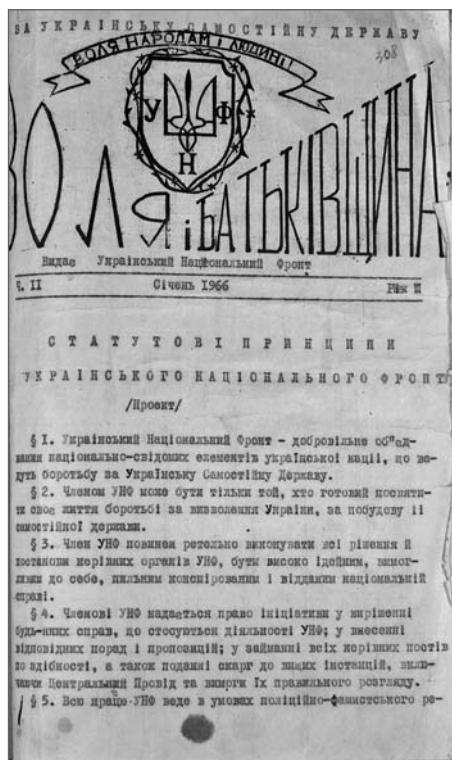

Рис. 2. Журнал УНФ «Воля і Батьківщина», Ч. II за січень 1966 року (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 10. Арк. 308).

шукав нових знайомих. Пізніше, на допитах КДБ твердо стояв на своїй позиції: стверджував, що Україна має бути самостійною і незалежною державою. Наголошував, що навчання має вестись українською мовою, колгоспи потрібно ліквідувати, культ особи повинен бути відсутнім, а українська армія має складатись тільки з українців (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 51).

М. Дяк активно відзначився в поширенні агітаційних листівок та брошур. Відомо, що він самостійно поширив близько 250 одиниць різної літератури в різних містах: Києві, Львові, Івано-Франківську, Болехові, Ходорові, Калуші, Дрогобичі та селах: Бубнищі, Гошеві, Отиневичах, Нагуєвичах. У Дрогобичі М. Дяк був двічі. Перший візит відбувся в ніч на 9 листопада 1965 року: *«В Дрогобичі на першій же зупинці пересів на міський автобус і приїхав на залізничний вокзал, де вечером поклав одну брошуру в конверті на прилавок книжного кіоску. Потім автобусом приїхав в центр міста і поклав другу брошуру на лавці біля великого будинку, можливо, то було приміщення педінституту. Третю брошуру кинув в під'їзді одного із будинків»* (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 130).

Брошури, які поширював М. Дяк, були знайдені звичайними перехожими. Хтось унікав цих матеріалів, хтось забирав із собою, ну а хтось повідомляв у відповідні служби, оскільки боявся наслідків. Так, свідок Г. К. Белих, йшовши вулицею Гоголя від вулиці Островського (тепер це вул. І. Франка та О. Нижанківського відповідно), зайшов у сквер, який розкинувся відразу навпроти будівлі педагогічного інституту, і підійшов до другої лавки справа, де побачив на ній синій конверт, в середині якого й була антирадянська брошура (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 8. Арк. 100) (рис. 4).

Після успішної операції М. Дяк покинув місто і вирушив у м. Долину. Варто зазначити, що у Дрогобичі навчався його рідний брат – Богдан. На той час він був студентом Дрогобицького нафтового технікуму. Згідно з показаннями М. Дяка про діяльність УНФ, він своєму братові нічого не розповідав і, тим більше, не залучав його у цю справу. Слідство кілька разів допитувало М. Дяка щодо його брата, але

Рис. 3. Михайло Дяк. Член УНФ. Початок 1960-х років (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 8. Додаток).

Рис. 4. Свідок Г. Белих показує місце де знайшов конверт із брошурою у сквері біля головного корпусу Дрогобицького педагогічного інституту. 1967 рік (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 8. Арк. 106).

він категорично заперечував участь того в антирадянській діяльності (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 240).

Наприкінці березня 1966 року М. Дяк знову приїздить у Дрогобич. На цей раз він зосереджується на поширенні літератури у під'їздах багатоквартирних будинків (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 260).

У ніч на 4 листопада 1966 року М. Дяк приїздить у с. Нагуєвичі, де розповсюдив близько 10 брошур. Літературу поширював, зокрема, біля дуба Франка, на вулицях, приватних ділянках і на огорожах (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 188) (рис. 5). Саме село Нагуєвичі М. Дяк обирає не випадково. Із заміток у газетах він дізнається, що у с. Нагуєвичі планувалися урочисті заходи на честь Івана Франка (у 1966 році в с. Нагуєвичі було встановлено новий пам'ятник Іванові Франку) і, відповідно, там мала перебувати велика кількість людей (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 141).

Також, відзначаємо поширення літератури в іншому туристичному місці – скелі Довбуша (с. Бубнище). 10 серпня 1966 року, М. Дяк разом з Д. Квецьком поширили близько 40 примірників різних матеріалів в цих місцях: «Коли прийшли до скель Довбуша, я взяв у Квецька кишеньковий електроліхтар і став заходити в печери, де клав по декілька примірників брошур і листівок, а Квецько в цей час спостерігав щоб не зайшли сторонні люди. Брошури і листівки я залишав в печерах тому що, туристи та відвідувачі

Рис. 5. Печера Довбуша, в якій свідок Максимюк М. І. в серпні 1966 року знайшов антирадянську літературу. 1967 рік (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 7. Арк. 15).

цих мальовничих місць люблять туди заходити і я вважав, що там обов'язково їх побачать» (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 198). М. Дяк не помилився – літературу знаходили туристи та відпочиваючі. Так, свідок Максименко В. М., який в серпні 1966

року відпочивав у м. Яремче, відвідав скелі Довбуша, де знайшов брошури «Кто такие бандеровцы и за что они борются» (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 7. Арк. 7).

Варто зазначити й неординарний спосіб поширення літератури – через сплав рікою. У липні–серпні 1966 року М. Дяк формує поліетиленові мішечки, які наповнює антирадянською літературою. Після чого сплавляє їх рікою Свіча в районі сіл Княжолюка й Новоселиця (Калуський р-н., Івано-Франківська обл.). Такі дії він повторював кілька разів, а літературу

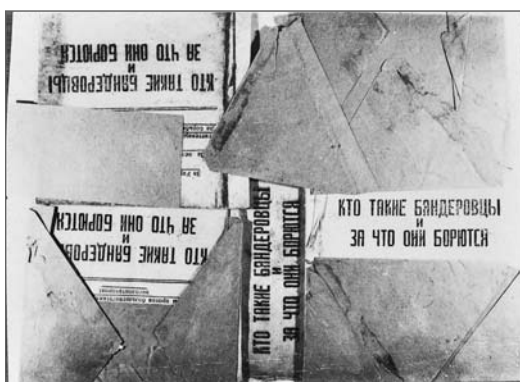

Рис. 6. Брошура «Кто такие бандеровцы и за что они борются» (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 10. Додаток).

Рис. 7. Бюлетень «Бюро інформації УГВР». – Випуск № 2. Серпень 1948 р (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 10. Додаток).

державному музичному училищі (завершив навчання у 1959 році). Паралельно у 1957 – 1961 рр. заочно закінчив філологічний факультет Львівського державного університету. До своєї групи він починає залучати людей з різних кутків Львівської області, в тому числі – з Дрогобича. Так, у співпрацю з УНФ входять згодом знані на Дрогобиччині науковці й педагоги: Гузар Зенон Петрович і Нижник Орест Михайлович.

3. Гузар народився у м. Стрий 11 грудня 1930 року. Під час німецької окупації навчався у Стрийській гімназії. Від 1944 року – у середній школі № 5 міста Стрия. У цей період З. Гузар мав таємні зв'язки із підпіллям ОУН та УПА. За порадою командира загону УПА, відійшов від підпілля через надто молодий вік і для того, щоб нести й розвивати національне слово. Протягом 1947 – 1949 років він навчався у Дрогобицькому учительському інституті за спеціальністю вчитель української мови та літератури. Згодом продовжив студії у Львівському державному університеті імені Івана Франка (1949 – 1955) за фахом українська філологія (заочна форма навчання). У цей час З. Гузар працює у сфері освіти в школах Дрогобицького району. У 1953 р. переїхав у м. Трускавець, де й залишився жити. Короткий час очолював міський відділ народної освіти. У 1956 році З. Гузар переходить на роботу в Дрогобицький

знаходили аж за 30–50 кілометрів вниз за течією (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 137).

Щодо літератури, яку він поширював, то у переважній більшості випадків це були матеріали 1948–1949 років: брошуру під назвою «Кто такие бандеровцы и за что они борются» (рис. 7), а також бюлетень «Бюро інформації Української Головної Визвольної Ради (УГВР)» (рис. 8). Цю літературу влітку 1965 року він отримував від Д. Квецка, а навесні 1966 року Д. Квецко показав М. Дяку місце знаходження сховка (він був на схилі гори Люта, біля с. Кальна), де вже й сам брав потрібну кількість (УСБУ ІФО. Спр. 7536. Т. 6. Арк. 117-118). Саме ці матеріали Д. Квецко знайшов у криївках ОУН (див. вище).

Також М. Дяк отримував журнали «Воля і Батьківщина» від Д. Квецка і розповсюджував їх серед інших осіб. Разом він отримав 16 номерів.

Відтак Мирослав Мелень стає очільником однієї з Львівських груп УНФ. Сам він народився у с. Фалиш Стрийського району, навчався у Дрогобицькому

Рис. 8. Зенон Гузар. Світлина поч. 60-х років (фото з сімейного архіву З. Гузара).

учительський інститут. В його особовій справі зазначено, що згідно з наказом № 329, від 17 грудня 1956 року, він був призначений асистентом кафедри української мови та літератури цієї інституції. У 1959 році Дрогобицький учительський інститут був реорганізований у Дрогобицький державний педагогічний інститут імені Івана Франка, відповідно, розгалузилися й кафедри, тож молодий науковець перейшов працювати на кафедру української літератури. Дуже скоро З. Гузар утвердився як здібний літературознавець. Він багато писав, зокрема в царині франкознавства. Захистив кандидатську дисертацію за спеціальністю «українська література» на тему «Роль художньої деталі у творах Івана Франка „Бориславського циклу”» (1972). Майстер мікроаналізу художнього тексту. У радянський час вивчав переважно малу прозу І. Франка. У 1960-ті – 80-ті рр. написав багато статей методичного плану. Розвинув теорію про «локальний колорит» у творчості українських письменників, зокрема І. Франка, акцентуючи на автобіографічних, ремінісцентних, мемуарних моментах і їхній ролі при творенні художньої тканини тексту. Багато зробив для вивчення краєзнавчих аспектів у творчій лабораторії письменника.

У 1970-ті – 80-ті роки дрогобичанин став відомим в Україні літературознавцем, особливим напрямком його проникливих досліджень була спадщина Ольги Кобилянської, про творчість якої він написав дві спеціальні книги. З. Гузар завоював собі широке визнання як здібний екскурсовод та краєзнавець: тисячі людей з усієї України пізнали край Франка завдяки його майстерним оповідям, коли відвідували малу батьківщину Івана Франка.

У 1990 році вчений йде з кафедри української літератури. Надалі він працював на кафедрі народних промислів, яка була щойно відкрита на фізико-математичному факультеті ДДПУ ім. І. Франка (завідувачка – Мирослава Кот). Однак саме у 1990-і роки по-новому розцвів талант З. Гузара як літературознавця: до 2010-го року вийшло кілька його знакових книжок, які стали окрасою дрогобицької літературознавчої школи: «Національна ідея в українській літературі (Дошевченківський період)» (1993), «Перехресні стежки поезії Івана Франка: Книжка для вчителя» (Львів, 2000, 104 с.), «Стежками життя і творчості Івана Франка: Пам'ятка для студента» (Дрогобич: Коло, 2004, 140 с.), «Місто Івана Франка – Дрогобич» (Дрогобич: Видавець Сурма С., 2008, 192 с.), «Вступ до франкознавства» (Дрогобич: Ред.-видав. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 358 с.). Одним із перших у вільному франкознавстві З. Гузар почав наголошувати на національних основах творчості І. Франка. Цікавим було його прочитання християнських, психологічних аспектів Франкових творів. Вчений концептуально довів, що І. Франко по-своєму сакралізував *genius loci* Дрогобича, постійно повертався до теми рідного міста і переосмислював її.

М. Мелень познайомився із З. Гузаром ще в шкільні роки: під час навчання у Стрийській гімназії за часів німецької окупації. Вони не тільки були в одному класі, а й сиділи за однією партою. М. Мелень про участь З. Гузара в УНФ згадував наступне: «...У Дрогобичі – Zenon Петрович Гузар. 1930 року народження. Суджений не був. Його батько служив офіцером в Українській Галицькій Армії. Він отримав дуже патріотичне виховання. За німецької окупації ми з ним разом навчалися у Стрийській гімназії, сиділи разом за однією партою, а з поверненням більшовиків ходили в дев'ятий та десятий класи. Коли нас, членів юнацької організації ОУН (1945 – 1947 рр.) з десятого класу Стрийської середньої школи № 5 всіх заарештували, то Гузар залишився, бо його, дуже малого зростом, ніхто не заангажував. На час УНФ він був уже кандидатом філологічних наук, працював викладачем у Дрогобицькому

Рис. 9. Орест Нижник.
1980-ті роки Світлина
з сайту Дрогобицького
музичного фахового
коледжу ім. В. Барвінського.

педінституті. Ми поновили стосунки коли я повернувся з ув'язнення і навчався в музучилищі у Дрогобичі» (Зайцев, 2000, с. 606). Тут М. Мелень, очевидно, помиляється: на момент залучення до діяльності УНФ З. Гузар ще не був кандидатом філологічних наук (диплом кандидата отримав у 1971 році).

Орест Нижник народився 19 вересня 1931 року в с. Добрівляни Дрогобицького району. Впродовж 1934 – 1939 років проживав з батьками у Польщі. У 1939 році сім'я переїжджає у м. Дрогобич. У 1947 році арештований за справою юнацької ОУН. У 1956 році М. Меленя і, очевидно, О. Нижника, випускають, мотивуючи це «законом про перегляд справ, тих хто був заарештований неповнолітній». Спогад М. Меленя про своє звільнення: *«Як нас випускали, то прокурор давав настанову, щоб не розголошували таємниці, бо є такі й такі закони. Я питаюся, чи маю право поступати вчитись. Я тоді не розумів, що таке реабілітація. Він сказав: „Ви є повноцінний громадянин, можете вчитись“. Це мене дуже обрадувало. Починаються вступні іспити. До кінця липня, ще не маючи паспорта, я поїхав поступати у Дрогобицьке музичне училище»* (Овсієнко, 2000).

У цьому ж 1956 році обидва вступають в Дрогобицьке державне музичне училище. Також, у 1956 – 1960 роках працював художнім керівником Бориславського будинку культури № 1. У 1960 році завершує навчання в музичному училищі, отримує рекомендацію та продовжує своє навчання у Львівській консерваторії імені Лисенка (завершив навчання у 1966 році). У 1961 році влаштовується на роботу в Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка на посаду викладача кафедри музики та співів (наказ директора Дрогобицького педінституту № 78, від 4 квітня 1961 року). Працював в університеті до 1967 року. Одночасно він продовжував працювати й у Дрогобицькому музичному училищі на посаді викладача музично-теоретичних дисциплін. Також, був методистом заочного відділення навчання. Один з провідних викладачів училища, виділявся феноменальною музичною пам'яттю. Ось коментар М. Меленя про О. Нижника: *«У Дрогобичі жив мій співв'язень по Норильську Орест Нижник, 1929 року народження. З ним ми разом навчались у музучилищі. Згодом він там викладав і працював ще на музичному факультеті в педінституті. Він не*

Рис. 10. Орест Нижник (ліворуч) на засланні.
Кін. 1940-х, поч. 1950-х років
(світлина з сімейного архіву сім'ї Нижників).

Рис. 11. Мирослав Мелень.
Світлина з сайту Збруч.

лише читав, а й робив копії журналу „Воля і Батьківщина” та поширював їх» (Зайцев, 2000, с. 605). Тут варто уточнити, що О. Нижник народився 1931 році.

Помер 15 квітня 1990 року. У серпні цього ж року, родина Нижників отримала повідомлення про реабілітацію О. Нижника.

М. Мелень за свою участь в УНФ був арештований 23 березня 1967 року. Закритий Львівський обласний суд виніс вирок за ч. 1 ст. 62 КК УРСР «Антирадянська агітація і пропаганда»: 6 років ув'язнення суворого режиму та 5 років заслання. Вирок відбував у Мордовії (РФСР). А розслідування проти учасників УНФ тримав на особистому контролі Володимир Щербицький, який на той час обіймав посаду голови Ради Міністрів Української РСР через гучний резонанс: у березні 1966 році УНФ розсилає партійним і урядовим чиновникам СРСР і УРСР, а також у центральні газети «Меморандум Українського

Національного Фронту XXIII з'їздові КПРС», де виступали проти арештів українців та так званої «москвізації». У квітні 1966 році з'являється «Заява УНФ», де теж йдеться про припинення арештів та національних утисків. Наступне звернення було до «Вищих урядових чинів в Україні». був надісланий Першому секретареві ЦК КПУ П. Шелесту, Голові Ради Міністрів УРСР В. Щербицькому і Голові Президії Верховної Ради УРСР Д. Коротченку. У ньому висловлювався протест проти насильницької русифікації і пропонувалося керівництву України не лише проголошувати суверенітет, але й відстоювати його, вимагати від Москви припинити русифікацію, припинити переслідування українців за їхній патріотизм.

Висновки. Наведені факти й свідчення доводять, що Український Національний Фронт у середині 1960-х років зумів поширити свій вплив на Дрогобичину і знайти тут людей, споріднених собі духом та переконаннями. Це були люди із середовища національно свідомої інтелігенції, Зенон Гузар і Орест Нижник, які відгукнулися на ідейні спонуки. Очевидно, вони регулярно отримували від членів УНФ підпільну літературу і поширювали її серед своїх знайомих, надійних людей. Є опосередковані свідчення, що О. Нижник самостійно передруковував отримані ідеологічні матеріали. На жаль, коло людей, яким передавали ці учасники УНФ літературу, нам не вдалося визначити й персоніфікувати. Водночас загальні свідчення та спогади різних людей, переважно колишніх студентів та викладачів Дрогобицького педінституту ім. І. Франка, дають підстави стверджувати, що така агітаційна література циркулювала містом Дрогобичем та в середовищі студентства. Внаслідок таких впливів у Дрогобицькому педінституті І. Франка сформувалося стале середовище в колі викладачів, яке плекало національні вартощі.

Варто зазначити, що З. Гузар і О. Нижник не були викриті КДБ, вони не понесли покарання за свою участь в УНФ. Ті з членів УНФ, хто знали їх особисто, не видали їхні імена. Можливих наслідків вдалося уникнути також завдяки вдало продуманій структурі організації, у якій більшість учасників не були знайомі між собою, а також

не знали хто входить в ту чи іншу групу. А М. Мелень, – очільник Львівської групи УНФ, на допитах не видав своїх людей.

Отже, як показують нами підібрані фактичні й документальні свідчення, діяльність Українського Національного Фронту охоплювала Дрогобиччину та місто Дрогобич. Члени УНФ провели на Дрогобиччині різноманітні акції, переважно з поширення підпільної агітаційної літератури. Докладно нам наразі не відомо, скільки людей всього було задіяно в цих акціях. Факти про З. Гузара та О. Нижника підтверджують, що Фронт намагався вийти на коло інтелігенції, щоб зробити свою діяльність впливовішою та ширшою, оскільки саме педагогічна інтелігенція могла активніше впливати на молодь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Овсієнко, В. (2005, липень, 15). Інтерв'ю Дмитра Миколайовича Квєцка. *Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні*. [Електронний ресурс]. URL: <https://museum.khpg.org/1121317525>

Овсієнко, В. (2005, листопад, 10). Інтерв'ю Мирослава Олексійовича Меленя. *Віртуальний музей Дисидентський рух в Україні*. [Електронний ресурс]. URL: <https://museum.khpg.org/1131630150>

Русначенко, А. (1998). *Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років*. Київ: Видавництво ім. Олени Теліги.

Архів управління Служби безпеки України по Івано-Франківській області (далі – АУСБУ ІФО).

Зайцев, Ю. (2000). *Український Національний Фронт: Дослідження, документи, матеріали*.

Бажан, О. Г., Данилюк, Ю. З. (2000). *Український національний рух: основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті роки)*. Київ: Рідний край.

Ільницький, В., Галів, М. (2015). До історії діяльності молодіжних українських націоналістичних організацій на Дрогобиччині: нове документальне свідчення. *Дрогобицький краєзнавчий збірник, Спец. вип. 2*, 475–485.

REFERENCES

Ovsienko, V. (2005, lypen, 15). Interviu Dmytra Mykolaiovycha Kvetska [Dmytro Mykolaiovych Kvetsko's interview]. *Virtualnyi muzei Dysyidentskyi rukh v Ukraini*. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://museum.khpg.org/1121317525> [in Ukrainian].

Ovsienko, V. (2005, lystopad, 10). Interviu Myroslava Oleksiiovycha Melenia [Interviu Myroslava Oleksiiovycha Melenia]. *Virtualnyi muzei Dysyidentskyi rukh v Ukraini*. [Elektronnyi resurs]. URL: <https://museum.khpg.org/1131630150> [in Ukrainian].

Rusnachenko, A. (1998). *Natsionalno-vyzvolnyi rukh v Ukraini: seredyna 1950-kh – pochatok 1990-kh rokiv* [National Liberation Movement in Ukraine: Mid-1950s – Early 1990s]. Kyiv: Vydavnytstvo im. Oleny Telihiy. [in Ukrainian].

Arkhiv upravlinnia Sluzhby bezpeky Ukrainy po Ivano-Frankivskii oblasti [Archives of the Directorate of the Security Service of Ukraine for the Ivano-Frankivsk region] (dali – AUSBUIFO).

Zaitsev, Yu. (2000). *Ukrainskyi Natsionalnyi Front: Doslidzhennia, dokumenty, materialy* [Ukrainskyi Natsionalnyi Front: Doslidzhennia, dokumenty, materialy]. Lviv. [in Ukrainian].

Bazhan, O. H., & Danyliuk, Yu. Z. (2000). *Ukrainskyi natsionalnyi rukh: osnovni tendentsii i etapy rozvytku (kinets 1950-kh – 1980-ti roky)* [Ukrainian National Movement: Main Trends and Stages of Development (Late 1950s – 1980s)]. Kyiv: Ridnyi kraj. [in Ukrainian].

Ilnytskyi, V., & Haliv, M. (2015). Do istorii diialnosti molodizhnykh ukrainskykh natsionalistychnykh orhanizatsii na Drohobyschchyni: nove dokumentalne svichennia [On the History of Activities of Youth Ukrainian Nationalist Organizations in Drohobych Region: New Documentary Evidence]. *Drohobyttskyi kraieznavchyi zbirnyk, Spec. issue 2*, 475–485. [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 11 грудня 2024 р.
Стаття рекомендована до публікації 30.05.2025.*